

Gülnaz RZAYEVA

Bakı Dövlət Universiteti
İnsan hüquqları və informasiya hüququ
UNESCO kafedrasının müəllimi,
Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük
Komitəsinin Akademiyasının müəllimi
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru
(gulnazrzayeva@mail.ru)

RƏQƏMSAL DÜNYADA ŞƏBƏKƏ NEYTRALLIĞININ TƏMİNATI: İNSAN HÜQUQLARI KONTEKSTİNDƏ MÜQAYISƏLİ-HÜQUQİ TƏHLİL

Açar sözlər: şəbəkə neytrallığı, İnternet, internet əlyətərliyi, internet provayder, insan hüquqları, beynəlxalq-hüquqi tənzimləmə, milli-hüquqi tənzimləmə.

Keywords: net neutrality, Internet, Internet accessibility, Internet provider, human rights, international regulation, national regulation.

Ключевые слова: сетевой нейтралитет, Интернет, доступность интернета, интернет-провайдер, права человека, международно-правовое регулирование, национальное правовое регулирование.

Rəqəmsal dünyada milyardlarla internet istifadəçisinin onlayn hüquqlarının qorunması əhəmiyyətli cəmiyyətlə müqayisədə fərqli problemlər formalaşdırır. Belə problemlərdən biri olan şəbəkə neytrallığı dövrün aktual mövzularından sayılır. Beynəlxalq səviyədə müxtəlif sənədlərdə təsbit olunsa da, hələ də dövlətdaxili hüquqda şəbəkə neytrallığına leqal yanaşma verilməmiş, eləcə də onun internet əlyətərliyindən fərqli tərəfləri müəyyən edilməmişdir. Bu da təcrübədə insan hüquq və azadlıqlarının onlayn mühitdə də qorunması üçün bir sıra çətinliklər yaradır.

Məqalədə şəbəkə neytrallığı anlayışı və bu sahədə mövcud qaydalar təhlil edilmiş, internet xidməti təminatçılarının şəbəkə müdaxilələrinin insan hüquqlarının təminatı kontekstindən mütəm-

kün təsirləri araşdırılmış, mövzu üzrə təklif və tövsiyələr irəli sürülmüşdür.

1.1. Giriş

İlk dəfə 2003-cü ildə Tim Vu tərəfindən işlədilən şəbəkə neytrallığı ümumi anlamda, məzmun, mənşə, təyinat və ya istifadə olunan avadanlıq növü baxımından məlumat paketləri arasında ayrı-seçkiliyi qadağan etmək və bərabərliyi təmin etmək məqsədini daşıyır. Burada bərabərlik anlayışı yalnız pərakəndə xidmətlərin göstərilməsində şəbəkə trafikinə aid olub, topdansatış və ya təhlükəsizlik, konfidensiallıq və ya ifadə azadlığı ilə bağlı aspektləri əhatə etmir [17, p. 127].

Əksər mənbələrdə şəbəkə neytrallığı məzmunundan, istifadəçidən, platformadan, proqramdan və ya avadanlıq təminatından asılı olmayaraq internetdəki bütün məlumatlara internet provayderlər və hökumətlər tərəfindən bərabər şəkildə yanaşılması kimi qiymətləndirilir [18]. Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə “Şəbəkə neytrallığı ilə bağlı ifadə azadlığı və şəxsi həyat hüququnun qorunması və təşviqi haqqında” Təvsiyəsində də eyni anlayış verilmişdir [15]. İstifadəçilər üçün şəbəkə neytrallığı internet məzmununa giriş və şəffaflığı təmin edir və bütün internet xidmətlərinin və proqramlarının əlyətərliyinə imkan verir.

Şəbəkə neytrallığı ətrafında müzakirələri daha yaxşı başa düşmək üçün İnternet bazarını ikitərəfli bazar kimi təsvir etmək olar. Bir tərəfdən

Orange, Vodafone və ya AT&T kimi provayder son istifadəçilərə genişzolaqlı internet çıxışı təqdim edir, digər tərəfdən isə ISP Google, Amazon, Netflix və ya daha kiçik proqramlar kimi məzmun provayderlərinə onların məzmununun son istifadəçilərə göndərilməsi formasında şəbəkəyə giriş imkanı verir. Bu giriş inhisarlaşdırıldıqda və ya bazar rəqabəti aşağı olduqda, qruplararası xarici təsirlər (şəbəkə effektləri) şəbəkə neytrallığı üçün əsas verir ki, bu da bəzi məzmun təminatçılarına qarşı ayrı-seçkilik tətbiqlərinin qarşısını almaq üçün hazırlanmış siyasətdir [10].

Shane Greenstein, Martin Peitz, and Tommaso Valletti qeyd olunan məsələni aşağıdakı kimi təsvir edir: “Təsəvvür edin ki, siz ABŞ-da onlayn film izləmək istəyirsiniz. Məsələn, siz ölkənin ən böyük kabel və genişzolaqlı provayderi olan Comcast-a abunə ola bilərsiniz və nəhəng televiziya və film yayımı xidməti olan Netflix tərəfindən sizə çatdırılan filmə baxa bilərsiniz. Comcast Netflix-dən abunəçilərinə daha sürətli və daha etibarlı giriş üçün ödəniş tələb etsə nə baş verərdi? Netflix bu tələblə razılaşa bilərmi? Netflix filmə görə sizdən daha çox pul ödəyəcəkmi? Comcast bu təkmilləşdirilmiş xidmət üçün genişzolaqlı abunə haqqını qaldıracaqımı? Əgər belə bir müqavilə bağlansa, istehlakçı və ya istehsalçının rifahı hansı yollarla dəyişəcəkdi?...” [17, p. 127] Bu kimi suallar şəbəkə neytrallığı prinsipinin aktuallığını bir daha təsdiq edir.

Şəbəkə neytrallığı ilə bağlı qaydaların əsas məqsədi internet trafikinə ayrı-seçkilikdən kənar və qərəzsiz yanaşmaqdan ibarətdir və bu yolla internet istifadəçiləri onlayn məzmunundan, tətbiqlərdən, xidmətlərdən öz istəkləri ilə sərbəst istifadə edə bilərlər.

Problemin əsas mahiyyəti onunla bağlıdır ki, şəbəkə neytrallığı uzun müddət texniki və iqtisadi aspektlərdən şərh olunmuşdur. Bəzi yanaşmalar şəbəkə neytrallığı ilə bağlı müzakirələrin ilk növbədə texnoloji inkişafa və innovasiyalara kimin nəzarət etməsi ilə bağlı olduğunu iddia etsə də, başqa bir yanaşma mübahisənin əsasən ayrı-seçkilik və internetin əlyətərliyi ilə bağlı olduğunu vurğulayır. Məqalədə şəbəkə neytrallığı prinsipinin hüquqi tərəfləri həm müxtəlif informasiya münasibətlərinin tənzimlənməsi, həm də insan

hüquqlarının təminatı kontekstindən təhlil olunmuşdur. Çünki bu prinsipə əsasən, internet provayderləri xüsusi veb-saytlar və onlayn məzmun üçün qəsdən blok edə, sürəti yavaşlada və ya xidmət müqabilində ödəniş tələb edə bilməzlər. Bu isə bilavasitə bir çox informasiya hüquqlarının təminatına xidmət edir.

1.2. Şəbəkə neytrallığı və əlaqəli terminlər: hüquqi yanaşma

Şəbəkə neytrallığı şərh olunarkən, söhbət internet şəbəkəsindən gedir. Bu baxımdan, internetin hüquqi anlayışına diqqət yetirilməli, eləcə də əlaqəli olan bir çox terminlər hüquqi cəhətdən izah olunmalıdır.

Azərbaycan qanunvericiliyində müxtəlif maddələrdə (“İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” AR Qanununun 1-ci maddəsi) “internet şəbəkəsi” terminindən istifadə olunsa da, “internet informasiya ehtiyatı”nın leqal anlayışı nəzərdə tutulmuşdur. Müəlliflərin şərhinə görə, verilən bu anlayış internetin sosial və hüquqi mahiyyətini açmır [1, s. 370]. Lakin onu da nəzərə almalıyıq ki, “Telekommunikasiya haqqında” Qanunun 23-cü maddəsində internet xidməti telekommunikasiya xidmətinin növlərindən biri hesab olunur. Eləcə də bu xidmət beynəlxalq standartlarla müəyyən olunmuş İnternet protokol əsasında qlobal informasiya şəbəkəsində göstərilən telekommunikasiya xidməti kimi qəbul edilir (həmin Qanunun 29-cu maddəsi).

İnternetin üstünlüyü ondan ibarətdir ki, internetə qoşulan hər kəs internet vasitəsilə məzmun, proqram və xidmətlərdən istifadə edə və eyni zamanda özü də xidmət göstərə bilər. Buna görə də internet müştərilərin və məzmun, proqram və xidmət təminatçılarının görüşdüyü qlobal bazar yaradır. Əgər kimsə internet vasitəsilə məzmun, proqramlar və ya xidmətlər təklif etmək istəyirsə, internetin müxtəlif hissələrinin bütün operatorlarından icazə istəməyə ehtiyac yoxdur (“icazəsiz yenilik”). İnternet bütün xidmət təminatçıları və hüquqi məzmun, proqramlar və xidmətlərin istifadəçiləri üçün açıqdır (“açıq internet”). Bu imkanlardan məhdud maliyyə imkanları olan bir çox yenilikçi şəxslər istifadə etdilər və nəticədə müxtəlif xidmətlər formalaşdı. Hal-hazırda bu

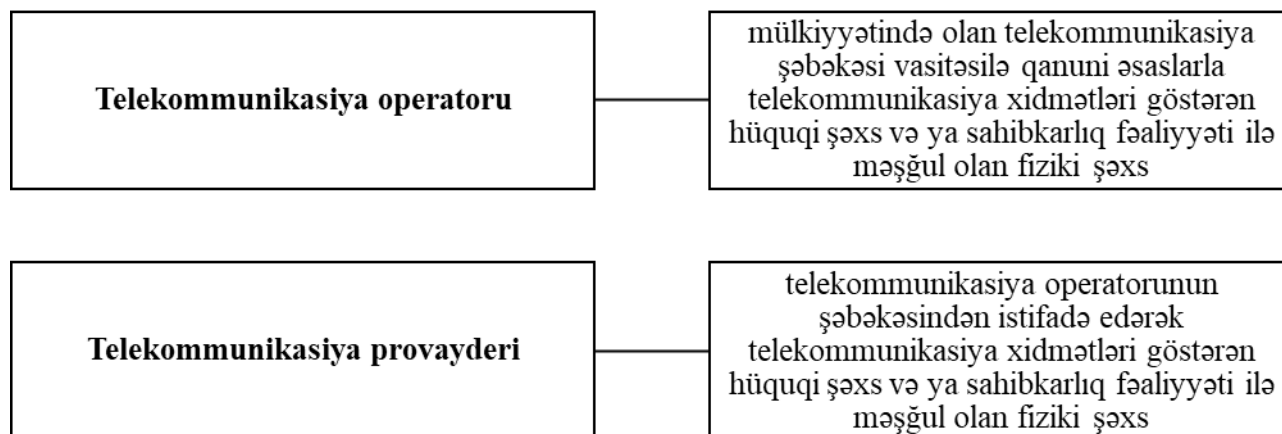
xidmətlərin bir çoxu bütün dünyada istifadə olunur. Tanınmış nümunələrə Google, Facebook və YouTube daxildir [14].

İnternetə çıxışla yanaşı, bir çox şəbəkə operatorları da müştərilərinə məzmun və xidmətləri özləri təklif edirlər. Məsələn, TV xidmətləri. Onlar adətən bu cür məzmun və xidmətləri son istifadəçilərə internet məlumatlarını göndərmək üçün istifadə etdikləri eyni genişzolaqlı bağlantı vasitəsilə ötürürlər, lakin onları açıq internetdən ayrı olaraq öz şəbəkələri vasitəsilə nəql edirlər. Bu şəbəkələr nadir hallarda ayrı-ayrı xətlərdə qurulur (fiziki cəhətdən ayrılmış formada). Adətən məzmun və xidmətlər internetlə eyni xətlərdə, lakin məlumatların daşınması üçün digər qaydalara uyğun olaraq (məntiqi olaraq ayrılmış formada) işləyir. Şəbəkə operatorları bu ayrıca, ixtisaslaşmış xidmətlərin keyfiyyətinə və onlara çıxışa dəqiq nəzarət edir ki, müştəriləri üçün zəmanətli keyfiyyəti təmin etsinlər və müvafiq xidmətləri ba-

zarda təqdim etsinlər.

Şəbəkə operatorları müxtəlif müştəri qruplarını fərdiləşdirilmiş şəkildə təklif olunan xidmətlərin müxtəlif keyfiyyətləri ilə təmin etmək üçün məlumat trafikinin diferensiallaşdırılmasından da istifadə edə bilər. Məsələn, provayderin məhsul portfelində digərlərindən daha ucuz olan, lakin müəyyən proqramların (məsələn, WhatsApp və ya Skype) istifadəsini istisna edən internetə çıxışın olması. Bununla belə, provayder yüksək keyfiyyətli səsli IP (VoIP) üzərindən ötürülməsi üçün öz müştərilərindən ödəniş tələb etməsi və müştəri haqqı ödəmədiyi təqdirdə internet trafikini bloklaması da mümkündür.

Qeyd olunanlar internet şəbəkəsində fəaliyyət göstərən subyektlərin də dairəsini dəqiqləşdirməyi şərtləndirir. Telekommunikasiya və informasiya sahəsində haqqında qanunvericilik əsasında aşağıdakı subyektləri fərqləndirmək lazımdır:

İnternet telekommunikasiya xidməti göstərən operatorların və provayderlərin uçotunun aparılması Qaydasına (12 oktyabr 2017-ci il) görə, internet telekommunikasiya xidməti göstərən provayderlərə internet provayder və host provayderlər daxildir. Birincilər internet şəbəkəsinə telekommunikasiya vasitələri ilə qoşulmaq üçün texniki imkanı təmin edirsə, ikincilər internet informasiya ehtiyatının istifadəsinin təmin edilməsi məqsədilə öz informasiya sistemlərində yerləşdirilməsi xidmətini göstərir.

Beləliklə, milli qanunvericilikdə internetə bir

qlobal şəbəkə olaraq hüquqi anlayış verilməmişdir. Telekommunikasiya xidmətinin bir növü olaraq, qiymətləndirilsə də, bəzi müddəalarda ("Telekommunikasiya haqqında" Qanun – maddə 1.0.19, 29) internetin qloballığı ilə bağlı məsələ təsbit olunmuşdur. Bundan əlavə, şəbəkə neytrallığı da prinsip olaraq əks olunmamışdır. Lakin qeyd olunan Qanunun 3-cü maddəsində bəyan olunmuş aşağıdakı prinsiplər şəbəkə neytrallığının təminatına xidmət edir:

- telekommunikasiya xidmətləri bazarında inhisarçılığın yolverilməzliyi və sağlam rəqabət

mühitinin təmin olunması;

- operator, provayder və istifadəçilərin hüquq bərabərliyi və onların qanuni mənafelərinin qorunması.

Eyni zamanda, qanunverici müvafiq telekommunikasiya xidməti bazarında hökmran mövqə tutan operator və provayderdən tələb edir ki, eyni xidməti göstərən digər operatorlar üçün arabağlantı məqsədləri üçün şəbəkələrin qoşulması və trafik mübadiləsi üzrə bərabər şərait yaratsın. Onun belə qoşulmadan imtina etmək səlahiyyəti yoxdur (maddə 11).

Adı çəkilən normalar milli səviyyədə şəbəkə neytrallığının təminatı üçün yetərlidirmi? – Araşdırmamızın davamında xarici təcrübənin təhlili əsasında bu sual cavablandırılacaqdır.

1.3. Şəbəkə neytrallığının təminatına dair xarici dövlətlərin təcrübəsi

Müxtəlif xarici dövlətlərin təcrübəsinə nəzər salsaq, şəbəkə neytrallığı məsələsi 2010-cu illərdən sonra, əsas etibarilə isə 2014-2016-cı illərdə hüquqi tənzimləmə obyektinə çevrilmişdir. Belə ki, ilk dəfə olaraq 13 iyun 2010-cu ildə Çili Milli Konqresi şəbəkə neytrallığını qorumaq üçün ölkənin “Telekommunikasiya haqqında” Qanununa düzəlişlər etmişdir. Həmin düzəlişlər internet provayderlərini istifadəçilər və ya onların şəbəkələri və internet arasında əlaqə üçün kommersiya təqdim edən bütün fiziki və ya hüquqi şəxslər kimi müəyyən edirdi. Düzəlişlər internet provayderlərinin internet istifadəçisinin hər hansı hüquqi məzmunundan, tətbiqdən istifadə etmək, göndərmək, almaq və ya təklif etmək hüququnu özbaşına bloklamağı, onlara müdaxilə etməyi, ayrı-seçkilik etməyi, maneə törətməyi və ya məhdudlaşdırmağı qadağan edirdi. Lakin onu da qeyd etməliyik ki, normativ qaydada bəyan olunan bu prinsipin təcrübədə tam təmin olunması Çili üçün o qədər xarakterik olmadı.

Latın Amerikasını dövlətlərində şəbəkə neytrallığının elan olunması eyni dövrə (2014-cü illərə) təsadüf edir. Daha maraqlı təcrübə Argentina üçün xarakterikdir. Digər dövlətlər demək olar ki, eyni tənzimləmələri təqdim edir. Argentinanın 2014-cü il tarixli 27078 sayılı Qanunu ilə istifadəçilərin heç bir məhdudiyyət, ayrı-seçkilik, fərq qoymadan və ya bloklamadan İnternet vasitəsilə

istənilən məzmunu, tətbiqə, xidmətə və ya protokola daxil olmaq, istifadə etmək, göndərmək, almaq və ya təklif etmək hüququ müəyyən edilir. Qanun, həmçinin İKT xidməti təminatçılarına hər hansı məzmunu, tətbiqi, xidməti və ya protokolu bloklamağı, müdaxilə etməyi və ya məhdudlaşdırmağı qadağan edir və yalnız məhkəmə qərarı əsasında və ya xidmətin istifadəçisi tərəfindən bloklanmaya və ya məhdudiyyətlərə icazə verən istisna müəyyən edir [5]. Argentinada 2017-ci ildən etibarən Claro, Movistar və Personal kimi mobil telefon operatorları WhatsApp mesajları, səs yazıları, əlavə edilmiş videolar və şəkillər üçün pulsuz trafik təklif edir. Lakin təcrübədə qeyd olunan normaların təminatı heç də həmişə birmənalı tətbiq olunmur. Məsələn, Telecom və Cablevisión arasında 2017-2018-ci illərdə meqabirləşmədən sonra Personal və Cablevisión Flow müştəriləri üçün ödənişsiz giriş təklifi mövcud idi. Copa Libertadores-in final matçını izləmək üçün bu xidmət digər TV məzmununu əhatə etmək üçün genişləndirildi və “Flow Pass” adı altında yalnız Personalın müştəriləri üçün əlverişliyi təmin edildi [6].

Şimali Amerika üzrə ABŞ tamamilə fərqli tənzimləmələri ilə xarakterizə olunur. ABŞ daxilində İnternet xidmətlərinin tənzimlənməsi beş nəfərdən ibarət Federal Kommunikasiya Komissiyasının (FCC) tabeliyindədir. ABŞ-da 1934-cü il Rəbitə Aktı və 1996-cı il Telekommunikasiya Aktında nəzərdə tutulan tənzimləmələr FCC üçün internet provayderlər üzərində konkret səlahiyyətlər müəyyən edir. Çünki həmin aktlarda “ümumi istifadəli telekommunikasiya xidməti” və “informasiya xidməti” kimi terminlərdən istifadə olunur. Əgər FCC birinci qrup xidmətə aid edilərsə, internet provayderlərinin fəaliyyətini tənzimləmək üçün əhəmiyyətli qabiliyyətə malik ola bilər. Zaman keçdikcə FCC bu cür imkanları ələ keçirmişdir.

ABŞ-da açıq internet qaydalarına əsasən, irəli sürülən prinsiplərin əksəriyyəti dolayısı ilə şəbəkə neytrallığına da təminat verir: Genişzolaqlı İnternetə Çıxış Xidməti (BIAS), şəffaflıq, məhdudiyyətlərə yol verməmə və s.

2015-ci ildə rəsmi olaraq ABŞ ərazisində şəbəkə neytrallığı elan olunsada, 2018-ci ildə

Tramp dövründə bu prinsip ləğv olundu. Hətta bu addıma qarşı etiraz edən Burger King reklam çarxında “Whopper” sifariş edən və daha az pul ödəyən müştərilərin sifarişinin çətdirilməsini qəsdən ləngitmiş və sifarişin daha tez çətdirilməsi üçün 26 dollar ödəniş edilməsini tələb kimi qoymuşdur. Bununla, şirkət “internet də Whopper kimi hamı üçün eyni olmalıdır” mesajını verdi [3].

Federal Kommunikasiya Komissiyasının İnternet Azadlığının Bərpası Qaydası və şəffaflıq qaydalarına düzəlişlər 11 iyun 2018-ci il tarixində qüvvəyə mindikdən və internet xidməti təminatçıları üçün şəbəkə neytrallığı tələblərinə dair əvvəlki tələbləri ləğv etdikdən sonra ştat qanunvericiləri dövlət səviyyəsində şəbəkə neytrallığı qanunvericiliyini tətbiq etməklə reaksiya verdilər.

Hələ də ABŞ-da bu problemlə bağlı müzakirələr davam edir. Belə ki, 2021-ci ildə yeddi ştat (Kaliforniya, Kolorado, Men, Nyu-Cersi, Oregon, Vermont və Vaşinqton) və Puerto Riko əvvəlki qanunvericilik sessiyalarında bu məsələ ilə əlaqədar qanunlar qəbul etmişdir. ABŞ Ədliyyə Departamenti ilə razılaşmaya əsasən, Kaliforniya Federal Kommunikasiya Komissiyasının federal qaydaları ləğv etməsinə etiraz edən iddia həll olunana qədər öz şəbəkə neytrallığı ilə bağlı qanununu tətbiq etməyəcəkdi. ABŞ Ədliyyə Nazirliyi isə 2021-ci ilin fevralında iddianı rəsmi olaraq rədd etdi.

On altı ştat 2021-ci il qanunvericilik sessiyasında şəbəkə neytrallığı haqqında qanunvericiliyini təqdim etdi. Vermont yeni yaradılmış Vermont İcma Genişzolaqlı Fonduna nəzarət etmək və idarə etmək üçün Vermont İcmasının Genişzolaqlı Şurasını yaradan qanunu qəbul etdi. Ayrı-ayrılıqda ştat qanunvericiləri internet provayderlərinin müştəri məlumatlarından istifadəsini məhdudlaşdıran və konfidensiallığın qorunmasını qəbul edən tədbirlər tətbiq ediblər. Məsələn, iki ştat (Nevada və Minnesota) şəxsiyyəti müəyyənləşdirən məlumatların açıqlanmasını qadağan edir, lakin Minnesotada abunəçilərin onlayn vərdişləri və ziyarət edilən internet saytları haqqında məlumatı açıqlamadan əvvəl provayderlərin abunəçilərdən icazə almasını tələb edir [9].

Avropa İttifaqı 2015/2120 sayılı 2015-ci il tarixli Qaydalarına əsasən (Açıq İnternet Qaydaları

– Open Internet Regulation) [16], internet provayderlərinə zəruri hallardan başqa internet trafikini bloklamaq və ya yavaşlatmaq qadağandır. İstisnalar aşağıdakılarla məhdudlaşır: qanuni qaydaya riayət etmək, şəbəkə bütövlüyünü və təhlükəsizliyini təmin etmək və ekvivalent trafik kateqoriyalarına bərabər yanaşma şərti ilə şəbəkənin müstəsna və ya müvəqqəti sıxlığını idarə etmək üçün trafikin idarə edilməsi.

Qeyd olunan müddəalar AI qanunvericiliyində son istifadəçinin “məlumat və məzmunu daxil olmaq və yaymaq, öz seçdiyi proqram və xidmətlərdən istifadə etmək və təqdim etməkdə azad olmaq” hüququnu təsbit edir. Xüsusi müddəalar milli hakimiyyət orqanlarının bu yeni hüququ həyata keçirə bilməsini təmin edir [2]. Lakin yenə də ayrı-ayrı milli təcrübələrdə fərqli qaydalara rast gəlinir.

İsveçrədə 2012-ci ildən etibarən şəbəkə neytrallığı ilə bağlı məsələlər gündəmə gətirilmişdi ki, Telekommunikasiya haqqında Qanuna dəyişikliklər edilməsi ilə bağlı iddialar səsləndirilirdi. Federal Şura 2010 və 2012-ci illərdə iki qiymətləndirmədə telekommunikasiya bazarına şəbəkə neytrallığı ilə bağlı öz mövqeyini ortaya qoydu. Nəticə belə oldu ki, şəbəkə neytrallığı Telekomunikasiya Qanununun qarşısından gələn illərdə yenidən nəzərdən keçirilməsində daha çox araşdırma tələb edir. 2013-cü ildə digitale Nachhaltigkeit (Rəqəmsal Davamlılıq) parlament qrupu Federal Parlament Binasında şəbəkə neytrallığı ilə bağlı “açıq dinləmə” keçirdi. Bu tədbirdə Swisscom AG-nin keçmiş baş direktoru C.Schlöter telekommunikasiya tənzimləyicisinə şəbəkə neytrallığının ümumi anlaşılması üçün dialoq təşkil etməyi təklif etdi.

Federal Ətraf Mühit, Nəqliyyat, Enerji və Rabitə Departamenti (DETEC) ilə məsləhətləşərək, Federal Rabitə İdarəsi (OFCOM) 2013-cü ilin oktyabrından 2014-cü ilin oktyabrına qədər bir neçə dəfə görüşən işçi qrupu topladı. Ardınca 2014-cü ildə İsveçrənin əsas internet provayderləri “davranış kodeksi” ilə çıxış etdilər. Orada onlar “şəbəkə neytrallığı mövzusunda aydınlıq gətirməyə”, “açıq internet uğrunda birgə mübarizə aparmağa” vədlər verirdilər.

2017-ci ildə Digitale Gesellschaft Schweiz da-

ha əhatəli öhdəliklərlə işlənmiş qanun layihəsini məsul komissiyanın diqqətinə təqdim etdi. Parlamentdə müzakirələr zamanı sonradan hökumətin iradəsinə zidd olan davranış öhdəlikləri Avropa İttifaqının öhdəliklərinə çox yaxın olan öhdəliklər nəzərdə tutulmuşdu. Həmin davranış öhdəlikləri hələ də Telekommunikasiya Aktının son variantında öz yolunu tapdı.

Hətta xarici təcrübədə şəbəkə neytrallığını mübahisələndirilməsi ilə bağlı maraqlı təcrübələr də mövcuddur:

Bit-Torrent və Comcast işi. Bit-Torrent böyük həcmli faylların paylaşılması da daxil olmaqla, eyni həcmli faylların paylaşımına yönəlmiş məzmun təminatçısıdır. 2007-ci ildə Associated Press belə bir xəbər paylaşdı ki, Comcast Bit-Torrentin trafikini “məhdudlaşdırır”. Comcast iddia etdi ki, o, eyni həcmli trafikə mane olmur, ancaq bütün abunəçiləri üçün keyfiyyətli xidmət təmin etmək məqsədilə “ağlabatan şəbəkə idarəçiliyi” tətbiq edir. ABŞ-ın Federal Rabitə Komissiyası (2008) Comcast-a bütün məzmun provayderlərinə tətbiq edilən siyasətə malik olması tələbi ilə tapşırıq verdi. Comcast həddən artıq ötürmə qabiliyyətini (xüsusən Bit-Torrent trafiki deyil) istehlak edən istifadəçiləri məhdudlaşdırmaq üçün siyasətini dəyişdirdi və qanuni səlahiyyətlərinin əhatə dairəsi və tətbiqi ilə əlaqədar Federal Rabitə Komissiyasını məhkəməyə verdi [8].

Netflix və böyük internet provayderləri arasındakı mübahisələr. Axın xidmətinin böyüməsini təmin etmək üçün 2010-cu ilin sonlarında Netflix Akamai serverlərindən əsas məzmun çatdırılma şirkəti kimi istifadə etməkdən uzaqlaşdı. Bunun əvəzinə, o, başqa bir məzmun çatdırılma şirkəti olaraq Limelight və magistrat şirkət olan Level3 və son şirkət olaraq Cogent vasitəsilə məlumat axınına başladı. Netflix, həmçinin internet provayderlərində öz serverlərini birgə yerləşdirmə proqramına başladı. Bəzi kiçik internet provayderləri ödənişi dəyişdirmədən razılaşdılar, lakin bir neçə böyük provayder məlumatların ev təsərrüfatlarına çatdırılmasında gecikmələri azaldan, məsələn, avadanlıqların təkmilləşdirilməsi və məlumatların əlverişli yerləri olan serverlərə daşınması üçün ödəniş tələb etdi. Bu böyük internet provayderlərinin istifadəçiləri 2013-cü ilin or-

tarında gecikmələr yaşamağa başladılar. 2014-cü ilin fevral ayında Netflix və Comcast razılığa gəldilər - şərtlər açıqlanmadı - Netflix Comcast şəbəkəsində serverləri birgə yerləşdirmək üçün Comcast-a pul ödədi. Bir az sonra Netflix digər böyük internet provayderləri ilə oxşar müqavilə elan etdi. Bəzi şərhçilər bu hadisələrin firmaların müəyyən sərmayələr üçün kimin ödəyəcəyi ilə bağlı danışıqlar apardıqları adı bir iş mühitini nümayiş etdirdiyini söyləsələr də, az sonra Netflix-in baş icraçı direktoru Reid Hastings (2014) böyük genişzolaqlı internet provayderlərinin sövdələşmə gücü ilə bağlı həyəcan təbili çalaraq, alıcının peşmanlığını nümayiş etdirdi [17, p.131-132].

Sıfır reytingli platformalar. Facebook 2014-cü ildə Facebook və WhatsApp (Facebooka məxsusdur) daxil olmaqla, müəyyən onlayn xidmətlər üçün mobil məlumatlara pulsuz çıxış imkanı verən Facebook-un sponsorluq etdiyi proqram olan Free Basics proqramını işə saldı. 2015-ci ildə ödənişsiz əsaslar 36 fərqli ölkədə mövcud idi, lakin Hindistanda müvəqqəti olaraq qadağan edildi. Hindistanın Telekommunikasiya Tənzimləmə Təşkilatı ictimai şərhçiləri yoxlayarkən proqramın şəbəkə neytrallığı prinsiplərini pozduğunu iddia etdi [17, p. 132]. Bundan əlavə, diqqət yetirsək, Azərbaycanda da bu proqramın yüklənməsi qeyri-mümkündür.

1.4. Şəbəkə neytrallığının İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin qərarları əsasında insan hüquq və azadlıqları ilə müqayisəli təhlili

Şəbəkə neytrallığı ilə əlaqədar İHAM-ın meyarlarının şərh olunması məqsədilə Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin “Şəbəkə neytrallığı çərçivəsində ifadə azadlığı və şəxsi həyata hörmət hüququnun müdafiəsi və dəstəklənməsi” Tövsiyəsinə diqqət yetirmək lazımdır [15]. Tövsiyədə elan olunan plüralizm və informasiyanın müxtəlifliyi prinsipinə əsasən, şəbəkə neytrallığından istisna olaraq, internet xidmət provayderləri ilə məzmun, proqram və xidmət provayderləri arasında razılaşma əsasında trafikə güzəştli rəftara yalnız istifadəçilərin məlumat əldə etmək, istifadə etmək və ötürmək imkanları üçün kifayət qədər təminat olduqda icazə verilməlidir. Xüsusilə, trafikə üstünlük verilməsi istifadəçilərin İnternetə çıxışının əlverişliliyini, performansını və ya keyfiyyətini

azaltmamalı və ya mənfə təsir etməməlidir. İnternet istifadəçilərinin trafikə üstünlük vermədən İnternet bağlantısı seçmək üçün real imkanları olmalıdır. Onlar həmçinin bu cür rəftarın məlumat əldə etmək, istifadə etmək və yaymaq qabiliyyətinə, ictimaiyyətə açıq olan müxtəlif və plüralistik məzmununa, seçdikləri tətbiqlərə və xidmətlərə göstərə biləcəyi təsir barədə məlumatlandırılmalıdırlar.

Göründüyü kimi, Tövsiyədə internet provayderlərin şəbəkəni idarə etməsi qanuni məqsəd dairəsində (məsələn, şəbəkənin təhlükəsizliyinin qorunması zamanı) mümkündür. Həmçinin internet provayderlərin qanunsuz və zərərli məlumatların yayılmasını məhdudlaşdırmaq məqsədilə həmin məzmunlara girişi məhdudlaşdırması da yolveriləndir. Bəs belə məhdudlaşdırmanın ifadə azadlığını və digər informasiya hüquqlarını pozmayacağına dair zəmanətverici normalar varmı? – Bu kimi məsələlər İHAM-ın müxtəlif qərarlarına istinadən şərh edilə bilər. Məsələn, şəbəkə neytrallığı baxımından, Appleby Birləşmiş Krallığa qarşı qərarında [4] əsas meyarlardan biri kimi alternativlərin əlyətərliliyi ön plana çəkilir. Bu, həmçinin Tövsiyədə də öz əksini tapmışdır: “Son istifadəçinin internet bağlantısını seçməkdə real fürsəti olmalıdır”. Dolayısı ilə birdən çox internet provayderinin effektiv şəkildə yer tutduğu bazarda bu provayderlərdən yalnızca bir, ya da bir neçəsinin müəyyən ölçüdə internet trafikini idarə etməsi dövlətin pozitiv öhdəliyinin yaranmasına səbəb olmaya bilər. Lakin son istifadəçinin internet trafikinin idarə olunmadığı bir provayder seçərkən “real” fürsəti olmaması dövlətlərin pozitiv öhdəliyini formalaşdırır.

Şəbəkə neytrallığı baxımından şərh olunmalı problemlərdən biri də internet provayderlərin internet trafikini idarə etmələrinin ifadə azadlığı dairəsində ticarətlə bağlı olan ifadə sayılıb-sayılmamasıdır. İHAM-ın presedentlərinə əsasən, ticarətlə bağlı olan ifadələr də eynilə siyasi və incəsənət ifadələri kimi Konvensiyanın 10-cu maddəsi ilə qorunur. Lakin Məhkəmənin qərarlarına nəzər yetirsək, ticarətlə bağlı olan ifadələr siyasi və incəsənət ifadələri ilə müqayisə edildikdə 10-cu maddənin müdafiəsindən daha az yararlanır. Bununla bağlı Autronic İsveçrəyə qarşı [7] işini misal göstərə bilərik. İş üzrə peyk istehsalçısı

olan Autronic Sovet peykindən şifrəsiz televiziya siqnallarını ötürmək istəmiş, lakin onun bu tələbi İsveçrədəki səlahiyyətli qurum tərəfindən rədd edilmişdir. Ona görə də Autronic ifadə azadlığının pozulması səbəbi ilə İHAM-a müraciət etmişdir. Məhkəmə bildirmişdir ki, Autronic AG-nin hüquqi statusu “limited” şirkət olması, fəaliyyətlərinin biznes marağı daşması heç də Autronic-i ifadə azadlığından məhrum etmir. 10-cu maddə təkcə ifadənin məzmununu qorumağa yönəlməmişdir. Səs və ya görüntü qəbul etməklə bağlı hər hansı məhdudlaşdırma məlumat almaq və məlumat yaymaq azadlığına təsir etdiyi üçün 10-cu maddə çərçivəsində qorunmaqdadır.

Ümumiyyətlə, əksər qərarlarında İHAM daha çox məlumat əldə etmək və yaymaq çərçivəsində informasiya azadlığının əhatə dairəsini dəqiq müəyyənləşdirməsinə baxmayaraq, 10-cu maddənin təsir dairəsində yalnız fikir və məlumatın ifadə edilmə formasının olmadığını, xüsusilə jurnalistlər nöqtəyi nəzərdən bu fikirlərin ötürülmə formasının da qorunduğunu qeyd etmişdir. Ona görə də internet provayderlərin internet trafikini idarə etmələrinin 10-cu maddə çərçivəsində təhlil olunması mümkündür [11, p. 121].

İnternet provayderlərin internet trafikini idarə etmə üsullarının ifadə azadlığı kontekstində qiymətləndirilə biləcəyi qəbul olunsa da, digər tərəfdən dövlətin internet provayderlərin ifadə azadlığına müdaxiləsinin hədləri araşdırılmalıdır. Bu zaman sözügedən müdaxilə təbii ki, 10-cu maddədəki məhdudlaşdırma şərtlərinə uyğun olmalıdır: qanunauyğun olmalı, legitim maraqlardan birini qorunmalı, demokratik cəmiyyət üçün zəruri olmalıdır.

Deməli, ilk növbədə, şəbəkə neytrallığı ilə bağlı dövlətdaxili hüquqda qanuni tənzimləmə olmalıdır. Üzv dövlətlərin milli hüquqdakı qanuni tənzimləmələrə uyğun olaraq internet provayderlərin şəbəkə trafikini idarəçiliyinə etdikləri müdaxilələr məhdudlaşdırma rejiminin ilkin şərti olan “qanunla nəzərdə tutulma” meyarına uyğun olacaqdır. İHAM kommersiya ifadələrinin məhdudlaşdırılması ilə bağlı işlərdə dövlətlərə daha çox səlahiyyət vermişdir. Lakin həmin ifadənin müəyyən bir dövlət mənafeyi daşması zamanı ifadə azadlığının müdafiə çərçivəsinin genişlən-

məsi mümkündür. İnternet provayderlərin şəbəkə bütövlüyünün qorunması kimi son istifadəçilərin hamısının hüquqlarına müsbət tərəfdən təsir edən bilən şəbəkə idarəçiliyi üsulları ictimai asayiş maraqları naminə edildiyi üçün internet provayderləri lehinə daha geniş müdafiənin təmin olunması məqsədəuyğun görünür. Lakin internet provayderlərin ictimai mənafe daşımayan, kommersiya məqsədli internet trafikini idarəetmələri dövlətlərin öz mülahizələri dairəsində olur. Bu kontekstdən maraqlı qərar Krone Verlag işi [13] üzrə verilmişdir. Məhkəmə dövlətin mülahizə səlahiyyətlərinin genişliyini qəbul etməklə yanaşı, demokratik cəmiyyət üçün zəruriliyini araşdırması nəticəsində 10-cu maddənin pozulduğunu bildirmişdir. Ərizəçi Krone Verlag şirkəti Neue Kronenzeitung adlanan gündəlik qəzetin sahibidir. Neue Kronenzeitung aylıq abonentlik üçün reklam yayımlamış və bu reklamda öz aylıq abunə saylarını başqa bir lokal qəzet olan Salzburger Nachrichtenin abunəlik sayları ilə müqayisə etmişdir. Reklama əsasən, Neue Kronenzeitung ən yaxşı lokal qəzet kimi göstərilmişdir. Reklamın yayımlanmasından sonra Salzburger Nachrichten Salzburg yerli məhkəməyə müraciət edərək haqsız rəqabət qaydaları çərçivəsində reklam haqqında tədbir görülməsini tələb etmişdir. Yerli məhkəmə reklamın yayımlanmasını qadağan etmiş, lakin Linz Apellyasiya Məhkəməsi qərarı ləğv etmişdir. Salzburger Nachrichten-in Ali Məhkəməyə müraciətinin nəticəsi olaraq, birinci instansiya məhkəməsinin qərarı qüvvədə saxlanmışdır. Ali Məhkəmənin qənaətinə görə, reklam yanıldıcı xarakterlidir, çünki işin şərtləri çərçivəsində Neue Kronenzeitung-un özünü ən yaxşı lokal qəzet olaraq adlandırmağı Salzburger Nachrichten-i alçaltmışdır. Bununla yanaşı, ərizəçi qəzetin bahalı olması ilə bağlı məlumatın yayılmasının da məhkəmə qərarı ilə qadağan edilməsinə nail olmuşdur.

İHAM sözügedən müdaxilənin qanunla nəzərdə tutulmuş olduğunu, başqalarının hüquqlarının qorunması qanuni məqsədinə uyğun olduğunu qəbul etmişdir. Müdaxilənin demokratik cəmiyyət üçün zəruri olub-olmaması məsələsinə gəldikdə isə Məhkəmə dövlətlərin müəyyən mülahizə azadlığına sahib olduğunu qəbul edir. Xüsusən, bu mülahizə azadlığı haqsız rəqabət kimi qə-

rışıq bir sahədə daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. İşin faktiki halları nəzərə alındıqda, yerli məhkəmələrin qərarları əsasən iki qəzetin keyfiyyət nöqtəyi nəzərdən fərqli olduğu və bu səbəbdən qiymət müqayisəsinin yanıldıcı olması məsələsinə istinad etmişdir. Bununla yanaşı, məhkəmələr hər iki qəzetin biri-birinin rəqibi olduğunu və eyni oxucu kütləsinə yönəlməsini də qəbul etmişdir. İHAM-ın mövqeyinə əsasən, Avstriya məhkəmələrinin bu iki yanaşması biri-biri ilə uyğunlaşmır. Ərizəçi şirkət əgər qiymət müqayisəsi etmək istəyirsə, eyni zamanda xəbər üslublarının fərqliliyini nümayiş etdirən məlumatları da təmin etmək məcburiyyətində qalacaqdır. Ona görə də Avstriya məhkəmələri mülahizə azadlıqlarının çərçivəsini aşmışdır və sözügedən tədbir mütənasib deyildir. Dolayısı ilə demokratik cəmiyyət üçün zəruri olmayan müdaxilə nəticəsində Konvensiyanın 10-cu maddəsi pozulmuşdur.

Şəbəkə neytrallığı ilə əlaqəli olan digər bir hüquq şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququdur (Avropa Konvensiyanının 8-ci maddəsi, ARK-nın 32-ci maddəsi). Yuxarıda qeyd etdiyimiz Tövsiyədə də deyilir ki, internet trafikinin idarə edilməsi tədbirləri fərdi məlumatların yalnız konkret Tövsiyədə göstərilən məqsədlərə nail olmaq üçün zəruri və mütənasib olan dərəcədə emalını əhatə etməlidir. Bu cür tədbirlər şəxsi həyat hüququ və fərdi məlumatların mühafizəsi ilə bağlı qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun olmalıdır. Rabitə məzmununu qiymətləndirməyə qadir olan İnternet trafikinin idarə edilməsi üsullarından istifadə şəxsi və ailə həyatına hörmət hüququna müdaxilədir. Buna görə də belə istifadə Konvensiyanın 8-ci maddəsinə tam uyğun olmalı, şəxsi həyat hüququ və fərdi məlumatların mühafizəsi üzrə qüvvədə olan qanunvericiliyə qarşı sınaqdan keçirilməli və qanunvericiliyə uyğunluğu qiymətləndirmək üçün hər bir üzv Dövlət daxilində səlahiyyətli orqan tərəfindən yoxlanılmalıdır [15].

Şəbəkə neytrallığı ilə əlaqədar tənzimləmələrin olmadığı hallarda internet provayderlərin şəbəkə idarəetməsi texnikalarının 8-ci maddə dairəsində problem yaradacağı iki əsas sahə araşdırılmalıdır:

- fərdi məlumatların qorunması hüququ;
- yazışma sirlərinə hörmət.

Hər iki hüquq da 8-ci maddə dairəsində şəxsi həyata hörmət hüququ çərçivəsində qorunur. Nəzərə alsaq ki, internet provayderlərin böyük əksəriyyəti hüquqi şəxslərdir, üzv dövlətlərin 8-ci maddə dairəsində pozitiv öhdəlikləri mütləq mövcud olacaqdır. Bu məsələ ilə bağlı DPİ texnologiyası üzrə tənzimləmələrə diqqət yetirmək lazımdır. DPİ paketlərin məlumat sahələrini və hədəfə çatmağı üçün vacib olan məlumatları təhlil etməsini həyata keçirən bir şəbəkə idarə etmə texnikasıdır. Bunun nəticəsi olaraq, DPİ şəbəkə idarəçilərinin yalnız data paketinin mənbəyini və hədəfini müəyyənləşdirməyə kömək etmir, həm də şəbəkə idarəçiləri hansı tətbiqlərin istifadə olunduğunu və data paketin məzmununu da araşdırıla bilər [12, p.5-6]. Şəbəkə infrastrukturunun sahibi DPİ-istifadə edərək şəbəkə üzərində hansı məlumatların qəbul edilə biləcəyini manipulyasiya etmə funksiyası əldə edir.

DPİ texnologiyasından əvvəl şəbəkə tamlığının qorunması üçün istifadə olunan iki fərqli üsul mövcud olmuşdur. Bunlar SPİ və paket ön filterləməsi texnikalarıdır. SPİ üsulunda yalnız paket üst məlumatları (məsələn göndərən və alıcının IP adresləri) araşdırılır. Dolayısı ilə SPİ texnikası çərçivəsində data paketlərin məzmunu təhlil olunmadığından rəhbərin əsas etibarilə gizli qalması mümkün olurdu. Paket ön filterləmə sistemində isə şübhəli olan bir neçə data paketi filterlənmədən çoxluq təşkil edən data paketləri analiz olunurdu.

DPİ müasir dövrümüzdə müxtəlif sahələrdə istifadə olunsa da, texnikanın əsas məqsədi internet şəbəkəsini idarə etməklə internet istifadəçilərini pis məqsəd daşıyan proqramlardan qorunmasından ibarətdir. DPİ-nin ən vacib xüsusiyyəti bu pis məqsədli proqramları son istifadəçilərə çatmamışdan əvvəl təyin edərək sözügedən proqramların irəliləmələrini və şəbəkə üzərində yayılmalarını məhdudlaşdırmaqdır. İnternet provayderləri DPİ texnikası sayəsində istifadəçilərinin daxil olduqları veb saytları, bu saytların ehtiva etdikləri məlumatları və ya istifadəçilərin istifadə etdiyi tətbiqləri müəyyənləşdirə bilər. Bu əldə edilən verilənlərin köməyi ilə internet provayderləri və ya reklam partnyorları bu məlumatları fərdi olaraq təsnifləşdirərək profil halına gətirib daha sonra

sözügedən istifadəçiləri hədəf alan reklamlar göstərməkdə də istifadə olunur.

DPİ texnologiyasının istifadə olunmasının yaratdığı ən böyük problemlərdən biri də kütləvi izləmə texnikaları ilə olan oxşarlığıdır. Belə ki, DPİ üsulunun istifadəsi nəticəsində data paketlərindən əldə olunan müfəssəl məlumatların son istifadəçilərə mənfi təsir göstərə biləcək formada istifadə olunması da mümkündür. DPİ-dən internet trafikini ləngitmək və ya bəzi hallarda müəyyən məzmunları məhdudlaşdırmaq məqsədilə istifadə olunması şəbəkə neytrallığı nöqtəyi nəzərdən də mübahisə doğurur. DPİ texnikası özlüyündə analiz olunan datadan şəxsi məlumatları müəyyən edə bilər və bu son istifadəçinin konfidensiallığı baxımından problemlə bir sahə yaradır.

DPİ-dən istifadə nəticəsində əldə edilən şəxsi həyata və yazışma sirlərinə dair məlumatlar Avropa Konvensiyasının 8-ci maddəsinin müdafiəsi əhatəsinə düşür. Həmçinin, İHAM-ın presedentlərinin təhlilinə əsasən deyə bilərik ki, ad, e-poçt ünvanı, IP ünvanları, GPS məlumatları, şəkillər, barmaq izi, tibbi məlumatlar, kamera yazıları, genetik məlumatlar, məhkumluq və təhlükəsizlik tədbirləri ilə bağlı məlumatlar, biometrik məlumatlar, irq, etnik, siyasi fikirlər, birliklərə üzvlüyü, dini və ya digər inancları, sağlamlıq və ya cinsi həyata dair məlumatlar fərdi məlumatlar olaraq qəbul edilir. DPİ texnikasının istifadəsi ilə təhlillər zamanı həmin məlumatların yayıldığı halda dövlətin öhdəlikləri pozulmuş olacaqdır.

1.5. Nəticə

Azərbaycanda hələ də şəbəkə neytrallığı ilə bağlı hüquqi tənzimləmə olmasa da, müxtəli dövlətlərin, eləcə də Avropa Birliyinin şəbəkə neytrallığı ilə bağlı qaydaları bu sahədə bəzi məsələlərə aydınlıq gətirmişdir. Lakin hələ də internet provayderlərin qərəzsizliyinin necə tənzimlənməsi ilə bağlı konsensus yoxdur, şəbəkə neytrallığının təminatı ilə bağlı mexanizmlərdə boşluq və ziddiyyətlər mövcuddur.

Qeyd etmək lazımdır ki, hər şeydən əvvəl, internetin açıq olması şəbəkə neytrallığının da təminatını şərtləndirir. Şəbəkənin idarə edilməsi optimal şəbəkə istifadəsi və digər yeniliklər üçün vacibdir. Bu gün demək olar ki, dünya dövlətlərinin əksəriyyətində bir şəbəkə operatoru Google,

Facebook və ya Skype kimi xidmətləri bloklamaq və ya ayrı-seçkilik etmək imkanına malik deyil. Çünki şəbəkə neytrallığının təminatı və qanuni məqsədlər üçün istisnalar milli səviyyədə tənzimlənməmişdir. Lakin təcrübədə müxtəlif sosial şəbəkə platformalarına girişin məhdudlaşdırılması və ya bloklanması faktları da mövcuddur ki, belə faktlar şəbəkə neytrallığı çərçivəsində şərh olunmamalı, internet əlyətərliyi hüququ kontekstində təhlil olunmalıdır. Çünki şəbəkə neytrallığı avadanlıqdan, məzmunundan, müəllifdən, məzmunun, xidmətin və ya tətbiqin mənşəyindən və ya təyinatından asılı olmayaraq, internet məlumatlarına və trafikə münasibətdə heç bir ayrı-seçkilik olma-

masını tələb edir. Amma bu danılmaz faktdır ki, şəbəkə neytrallığı prinsipinin ləğvi dolayısı ilə internet əlyətərliyi hüququnu da pozur. Çünki şəbəkə neytrallığının ləğvi nəticədə internet xidmətlərinin istifadəçilərə təqdim edilməsində inhisarçılığa gətirib çıxaracaqdır. Ona görə də hər iki termin əlaqəli şəkildə hüquqi tənzimlənmə əhatəsinə düşməlidir.

Şəbəkə neytrallığının texniki tərəfləri üzrə tənzimləmələr ayrı-ayrı insan hüquq və azadlıqlarının (xüsusilə ifadə azadlığı, şəxsi toxunulmazlıq hüququ) qorunmasını diqqət mərkəzində saxlamalıdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Əliyev Ə.İ., Rzayeva G.A., İbrahimova A.N., Məhərrəmov B.A., Məmmədrzalı Ş.S. İnformasiya hüququ. Dərslik. Bakı: Nurlar, 2019, 448 s.
2. All you need to know about the Open Internet rules in the EU. <https://www.berec.europa.eu/en/all-you-need-to-know-about-the-open-internet-rules-in-the-eu-0>
3. Allow Burger King's New Ad to Explain Net Neutrality to You. <https://time.com/5117628/burger-king-whopper-net-neutrality-ad/>
4. Appleby and others v. The United Kingdom. Application no. 44306/98, 24.09.2003. file:///C:/Users/User/Downloads/001-61080.pdf
5. Argentina Digital. InfoLEG, December 16, 2014. <http://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/235000-239999/239771/norma.htm>
6. Argentina: Freedom on The Net, 2021. <https://freedomhouse.org/country/argentina/freedom-net/2021>
7. Autronic AG v. Switzerland, Application No. 12726/87, 22.05.1990. <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:ihrl/98echr90.case.1/law-ihrl-98echr90>
8. FCC Rules Against Comcast for Bit-Torrent Blocking. <https://www.eff.org/ru/deeplinks/2008/08/fcc-rules-against-comcast-bit-torrent-blocking>
9. Heather Morton. Net Neutrality 2021. <https://www.ncsl.org/research/telecommunications-and-information-technology/net-neutrality-2021-legislation.aspx>
10. Irene Comeig, Klaudio Klaser, Lucía D. Pinar. The paradox of (Inter)net neutrality: An experiment on ex-ante antitrust regulation // Technological Forecasting & Social Change, 2022, Vol. 175. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162521008362>
11. J.B.Sluijs. Network neutrality and European law. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2012. https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/1469808/Sluijs_Network_20-12-2012_emb_tot_20-03-2013.pdf
12. Joan Ramos Toledano, ISPs and Copyright: Deep Packet Inspection and Network Neutrality. https://icil.gr/download.php?fен=years/2014/downloads/speakers/0070-toledano-full_text-env1.pdf
13. Krone Verlag GmbH & Co KG and Krone Multimedia. Application No. 34315/96, 26.05.2002. file:///C:/Users/User/Downloads/001-60173.pdf
14. Network neutrality // Report of the working group. Switzerland: 2014, 48 p.
15. Recommendation CM/REC (2016)1 of the Committee of Ministers to the member States on

protecting and promoting the right to freedom of expression and the right to private life with regard to network neutrality. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c1e59

16. Regulation (EU) 2015/2120 Of The European Parliament and Of The Council of 25 November 2015. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?toc=OJ%3AL%3A2015%3A310%3-ATOC&uri=uriserv%3AOJ.L_.2015.310.01.0001.01.ENG

17. Shane Greenstein, Martin Peitz, and Tommaso Valletti. Net Neutrality: A Fast Lane to Understanding the Trade-offs // Journal of Economic Perspectives, 2016, Volume 30, No. 2, pp. 127-150

18. What Is Net Neutrality? <https://www.investopedia.com/terms/n/net-neutrality.asp>

Gulnaz Rzayeva

Ensuring Net Neutrality in a Digital World: A Comparative Legal Analysis in the Context of Human Rights

Protecting the online rights of Internet users in the digital world poses different challenges than traditional society. One such issue, net neutrality, is considered one of the practical topics. Despite being established in various documents at the international level, domestic legislation still lacks a legal approach to net neutrality, and also does not define the features that distinguish it from Internet accessibility. In practice, this creates a number of difficulties for the protection of human rights and freedoms in the online environment.

The article analyzed the concept of net neutrality and the existing rules in this area, investigated the possible consequences of network interventions by Internet providers in terms of protecting human rights, put forward proposals and recommendations on this issue.

Гюльназ Рзаева

Обеспечение сетевого нейтралитета в цифровом мире: сравнительно-правовой анализ в контексте прав человека

Защита онлайн-прав интернет-пользователей в цифровом мире ставит иные задачи, чем традиционное общество. Одна из таких проблем, сетевой нейтралитет, считается одной из актуальных тем. Несмотря на то, что он установлен в различных документах на международном уровне, во внутреннем законодательстве до сих пор отсутствует юридический подход к сетевому нейтралитету, а также не определены особенности, которые отличают его от доступности в Интернете. На практике это создает ряд трудностей для защиты прав и свобод человека в онлайн-среде.

В статье были проанализированы понятие сетевого нейтралитета и существующие правила в этой сфере, исследованы возможные последствия сетевых вмешательств интернет-провайдеров с точки зрения защиты прав человека, выдвинуты предложения и рекомендации по данному вопросу.